

صافی هیرانی و دوو هه لبه ستیت فه قه تیایی ژ دیوانا وی

ئیسماعیل بادی

به راهی:

چهند دهستخه تهك دهینه دیتن، تشتهك نوی ژئ پهیدا دبیت، كو كه لتوری كوردی و هوزانا كلاسیکی ب تایبته پی زهنگین دبن. د سهره دانه كیدا بو پهرتووكانا موفتیین ئاكری ل باژییری ئاكری و ل میهفانداریا هیژا نهاندازیار (بلند محمه د شوكری موفتی)⁽¹⁾، ژ نهفیین مالباتا (مه لا یه حیایی مزووری)، كو سهره پهرشتییا پهرتووكانا مالباتی دكته، د هه قدیته كیدا پتیریا وان دهستخه تین مه كار پی ههیی، بو مه بهرچاكرن.

په یفین سهره كی: دهستخه تا مه لا حه سه ن، صافی هیرانی، هومام ته بریزی، غزلیات صافی.

دهستخه تا مه لا حه سه ن:

ئیک ژ ئه وان دهستخه تا ب نافی (أحادیث ملا حسن) كو هندهك پیزانین و پارچه هوزان تیدا هه نه، یین چهند هوزانقانه، وه كو (صافی اربیلی "هیرانی"، حاج خلیل ابی خداد موصلی، جامی و هندهك هوزانقانین دیتر. دهستخه ب خه ته كی جوان، هوزان ژئ ب خه تی شكه سته یی فارسی هاتینه نفیسین، چهند بهر په ره كین كیمن، به لی بو فه كولین و ل دویفچوونی گرنگییا خو هه یه.

دهستخه هژمار (55)، یا سییی یه ژ دهستخه تین (خیلافه تی)، كو بو مه لا حه سه نی دزقريت، د پیناسا نافی ویدا، هوسان ل سهر دهستخه تی نفیسیه: "ملا حسن بن ملا عبدالرحمن بن الشیخ حسن الخیلافتی، جمعها ورتبها" عثمانان افندی سنه 1330هـ، ثم أهداها إلى المفتي مع مجموعة 589 تویژینه وهه كانی كو نفرانسی نیوده وه ته تی صافی هیرانی

آخری من کتبه^(۲). ئانکو ده‌ستخه‌ت ب خه‌تی عثمانان افندی ساللا ۱۳۳۰مش / ساللا ۱۹۱۲ز. هاتییه نقیسن.

د ئه‌فی ده‌ستخه‌تی دا ئه‌ف نقیسنه هه‌نه:

- ۱- هنده‌ک چارینین شیخ جامی.
- ۲- چارینه‌کا حاجی خه‌لیلی کورپی خودادا یی موصلی (کوردی).
- ۳- هنده‌ک غه‌زه‌لیاتین هۆزانتان (صافی آریلی)، کو ب دیتنا مه هۆزانتان (صافی هیرانی) یه.
- ۴- شروقه‌کرنا هنده‌ک فه‌رمووده‌یین پیغه‌مبه‌ری مه‌زن موحه‌مه‌د (س) ب ئه‌زمانی فارسی.

صافی هیرانی:

هژماره‌کا مه‌زن یا هۆزانتانین کورد، پشتی چه‌ندین جارا دیوانین وان ده‌ینه چاپکرن، هیشتا به‌ره‌می وان به‌رده‌وام د نا‌ف که‌شکول و ده‌ستخه‌تین که‌فن دا ده‌یته دیتن، صافی هیرانی ئیکه ژ ئه‌وان هۆزانتانین هه‌تا نوکه چه‌ندین جارا دیوانا وی هاتییه چاپکرن و به‌لا‌فکرن. فی دویمایی دو پارچه هه‌لبه‌ستین وی ب نا‌فی (غزلیات صافی) و (تضمین) هک د نا‌ف وی ده‌ستخه‌تیدا هه‌بوون، پشتی مه پیداپوونه‌ک د دیوانا وی یا چاپا ساللا ۲۰۰۴یدا کری^(۳)، بو مه ئاشکرا بوو، کو ئه‌ف هۆزانه د نا‌ف به‌رپه‌رین دیوانیدا نه‌هاتینه هه‌مبیزکرن.

صافی کییه؟

هۆزانتان صافی نا‌فی وی کاک مسته‌فا کورپی کاک عه‌بدوللا (پانی) کورپی کاک عه‌لی کورپی کاک مسته‌فایی هیرانییه، په‌یقا کاک د کورده‌واریییدا بو ریزگرتنی ل به‌ری نا‌فی بو برایی مه‌زن یان هه‌ر

که‌سه‌کی هیژا بکار دهیت. د قی بنه‌مالیدا ئەف په‌یفه ل شوینا مه‌لا یان شیخ بکار هاتییه. ئەو ژ بنه‌ماله‌کا زانا و شاعران بوویه⁽⁴⁾.

د ئەفان هەر دو هه‌له‌ستاندا، هەر وه‌ک د ده‌ستخه‌تیدا هاتین، ژ (غزلیات) ین وی بین گه‌له‌ک خۆش و دلفه‌که‌رن، هەر چه‌نده ب ئە‌زمانی فارسی نه، به‌لی د پری مانا و مه‌به‌ستین شعری نه. پارچا دویماییی ژی ل سه‌ر نفیسییه (تضمین)، کو ئەم لی بشک که‌فتین، چونکی (تضمین) تیکه‌لکرنه ل گه‌ل هه‌له‌سته‌کا شاعره‌کی دیتەر، پشتی لیگه‌ریانه‌کی، بو مه‌ ئاشکرا بوو، کو ئەو چارین ریزا دویماییی یا هۆزانقانی فارسی ب ناف و ده‌نگ (هومام ته‌بریژی)⁽⁵⁾ یه،

هومام ته‌بریژی کییه؟

هۆزانقانه‌کی فارسه، ناقی وی هومامه‌دین کوپری محهمه‌د کوپری عه‌لای یی ته‌بریژی یه. سالاً ۱۲۳۸ی ژ دایک بوویه، سالاً ۱۳۱۴ی چوو یه به‌ر دلو‌قانی خودی. هه‌فچه‌رخ‌ی سه‌عدی شیرازی بوو. د هۆزانه‌کا خو دا دیژتیت:

أی آرزوی چشم رویت به‌خواب دیدن
دوری نمی‌تواند پیوند ما بریدن
ترسم که جان شیرین هجران به‌لب رساند
تا وقت آن که باشد ما را به هم رسیدن
موقوف التفاتم تا کی رسد اجازت
از دوست یک اشارت وز ما به‌سر دویدن
هه‌تا دووماهیی دیژتیت:

باشد (همام) شب‌ها در آرزوی خوابی
وقتی مگر خیالت در بر توان کشیدن⁽⁶⁾.

هۆزانقان صافی سی ریژین به‌راهییی نقیسینه و یا چاری ژ (هومامی ته‌بریژی) وەرگرییه، ئەف جورئ نقیسینی د ناڤ هۆزانا کوردیدا، نه‌مازه کلاسیکاندا؛ یی به‌ربه‌لاف بوو، هەر هیرانی د هۆزانه‌کا خۆ دا ب ئەزمانی کوردی سی ریژین به‌راهییی نقیسینه و ریژا چاری ژ هۆزانقانه‌کی، و ریژا پینجی ژ هۆزانقانه‌کی دی وەرگرییه. ئەف نمونه د ناڤ دیوانا وی یا چه‌ند جاری هاتییه چاپکرندا هه‌نه.

د قی (تضمین) دا هۆزانقان صافی دبیریت:

تضمین صافی اربیلی

یک روز شاهد قدس با سالکان همی گفت

در راه وصل باید از جان و دل بریدن

طالب بعدر خواهی از روی صدق گفتا

(از دوست یک اشارت و ز ما به سر دویدن)

ئەقین خواری ژی ده‌قی هەر دو ههلبه‌ستین صافی هیرانی نه، کو ژ دیوانا وی یا چاپا دویماییی فقه‌تبارین، پیشکیشی خاندەقانا دکەین، هه‌روه‌سا داکو ببه ژیدەر و ل سەر چاپین داهاتی بهینه زیدەکرن. دیسان ل دووماهییی سوپاسیا نقیسه‌ر و وەرگیر (مه‌سعوود خالد گولی) دکەم، کو ب هۆزانی فارسی دا چوویه خواری و چه‌ند شاشیین پ‌اکرنی راستقه کرین.

غزلیات صافی

1

میکشی سرمه بچشمان سیه یعنی چه

میکنی حال دل زار تبه یعنی چه

شورش هر دو جهان چون ز قدی عارض تست

دام پرچین زنی بر صفحهء مه یعنی چه
زاهد خشک زنی دهر بی‌غوش کشید
بوسهء دختر دژ گفت و گنه یعنی چه
من که سودازدهء کاکل پرچین توام
کچ نهادن مشکن طرف کله یعنی چه
(صافیا) زمزمهء عشق دمی آفاق گرفت
تا سحر آه و فغان سوز و دلّه یعنی چه
2

روزی که دل بدام هوایت اسیر شد
بیچاره شد ذلیل شد دلگیر شد
نی نی ژ فیض عشق دل مستمند من
پر نور شد دلیر شد و بی نظیر شد
هر بلبلۍ بداغ گلی مبتلا شده
بیچاره دل بداغ هزاران هجیر شد
جانا اگرچه پادشه ملک حسن تو
این کمترین بخدمت کویت وزیر شد
آن نازپرورم چو قدش در قیام شد
کافور شد بفرغان شد و عالم نفیر شد
حسن نگار سلسله جنبان ناز شد
خوبان هر دو کون ز شوقش بصیر شد
این دین و دل که چون جگرم پروه‌ریده شد
آخر که صرف خاک ره دلپر بر شد
سرمایهء هر دو جهان جز هوای دوست
(صافی) نداشت زان ز دو عالم خبیر شد.

ژێدەر و په‌راویز:

- 1- په‌رتوکخانا موفتییێن ئاکرئ، ب سه‌ره‌رشتییا ئەندازیار و نفیسه‌فان بلند موفتی، ئاکرئ، رۆژا ۲۰۱۷/۱۲/۹ ب هه‌فالیینیا (د. فاخر گولی و هیژش که‌مال ریکانی) مه‌ سه‌ره‌دانا وی کر.
- 2- کتیبخانا موفتییێن ئاکرئ، ب سه‌ره‌رشتییا ئەندازیار و نفیسه‌فان بلند موفتی، ده‌ستخه‌تا (مه‌لا حسن)ی.
- 3- محمدی مه‌لا مصطفی هیرانی، دیوانی صافی، چاپی وه‌زاره‌تی په‌روه‌رده، هه‌ولێر - ۲۰۰۴، به‌شی فارسی، ل ۳۲۳ - ۵۰۷.
- 4- دکتۆر مارف خه‌زنه‌دار، میژووی ئەده‌بی کوردی، به‌رگی پینجه‌م، چاپی یه‌که‌م، (هه‌ولێر - ۲۰۰۵)، ل ۳۲۵.
- 5- به‌ریخو بده: www.blogf.com
- 6- دکتۆر رشید عیوضی، دیوان همام تبریزی (تصحیح)، تبریز - ۱۳۵۱ (۱۹۷۲)، ل ۱۳۶-۱۳۷. یان: مؤید ثابتی، دیوان همام ال‌دی تبریزی با مقدمه و حواشی و تصحیح، ۱۳۳۳، ل ۴۱.

مخولیا صافی
بکلیسی
میکر حال دل زار
نور چشم زلف عارض
دام چمن زلف
زلف شکسته
بوسه زلف زلف
من که سوزده کاکلی
کج نهادن
من کار سلسله چنجان نازده
خواب کرده کون زلفش بصره

ول
بجاری کردل بوم
بجاریه ذلیل شد کون
فنی بی زلفش دل مستقیم
باز زلفش دینش
هلبیلی بیغ کل
بچار دل بیغ کل
جانا اگر چه کشته کلک
این کتوبی بخت کوب
ان ناز بر درم چو قوش در قیام
کافور شد بقیان
این دینی و دل بر بوم کلک
اخر کورف خاک روهل بر بخت

۵۹۵ توئینه وه کانی کونفرانسی نیوده وه ته تی صافی هیرانی

